

PAPHLAGONIA HADRIANOUPOLİSİ'NDE BULUNMUŞ KAPI TEMALI MEZAR STELİ*

Vedat KELEŞ**

Ersin ÇELİKBAŞ***

ÖZET

Hadrianoupolis, günümüzde Karabük İli, Eskipazar İlçesi'nin yaklaşık 3 km doğusunda yer almaktadır. Yapılan çalışmalar Hadrianoupolis antik kentinde MÖ 1. yüzyıldan MS 10. yüzyıla kadar bir yerleşimin var olduğunu ortaya koymuştur. Bugünkü kalıntılara bakıldığında antik kentin özellikle Geç Roma ve Bizans dönemlerinde oldukça önemli bir konuma geldiği söylenebilir. Ereğli Müzesinin 2003 yılında yapmış olduğu kurtarma kazıları sonucunda Kilise B yapısı, 2006-2008 yılları arasındaki bilimsel kazı çalışmalarında ise, Kilise A, Hamam A, Hamam B ve Geç Roma Villası olarak adlandırılan yapılar ortaya çıkarılmıştır.

Son yıllarda Paphlagonia Bölgesi ile ilgili çalışmalar artmış olsa da istenilen düzeyde değildir. Makalenin konusunu oluşturan ve Anadolu'da yaygın olarak kullanılmış olan kapı temalı mezar steli Hadrianoupolis antik kentinin sosyal ve ekonomik durumu hakkında bilgi vermesi yanında, bulunduğu coğrafi konum itibariyle kültür etkileşimine açık olan Hadrianoupolis antik kentinde Frig etkilerinin bu bölgede de var olduğunu ortaya koymaktadır. Mezar stellerinde özellikle vurgulanan kapı teması ölüm sonrası hayata geçiş noktası olarak görülmüş ve bu nedenle gerçek hayatta kullanılan ev kapılarına benzetilmeye çalışılmıştır. Kapı teması sadece mezar stellerinde değil, aynı zamanda kaya anıtlarında, *ostothek*lerde ve lahitlerde de sıkça işlenen bir konu olmuştur. Bu gelenek Roma imparatorluk döneminde de devam etmiş ve Bizans ile birlikte son bulmuştur. Bu açıdan bakıldığı zaman, mezar steli, Hadrianoupolis antik kentinin Roma dönemine, az da olsa, ışık tutması açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadrianoupolis, Mezar Steli, Paphlagonia, Frig

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Doç. Dr. Atatürk Üniv.Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, El-mek: vkelesus@atauni.edu.tr

*** Arş. Gör. karabük üni.edebiyat fakültesi. arkeoloji bölümü, El-mek: ersincelikbas@gmail.com

DOOR THEMED FUNERARY STELE FOUND IN PHAPLAGONIAN HADRIANOUPOLIS

ABSTRACT

Today, Hadrianoupolis is about 3 kilometers east of Eskipazar, Karabük. The studies revealed that there was a settlement in the antique city of Hadrianoupolis from BC 1st century to AD 10th century. Considering the ruins today, it can be said that the city gained quite an important position in Late Roman and Byzantium periods. As a result of the conservation excavations of Ereğli Museum in 2003 sites like Church B, and in the scientific excavations in 2006-2008 Church A, Bath A, Bath B and Late Roman Mansion were detected.

Although studies on Paphlagonia Region have increased in the recent years, they are not sufficient. The door themed funerary stele - widely used in Anatolia and the subject matter of this paper - gives information about the social and economic conditions of Hadrianoupolis. Furthermore, it proves the presence of Phrygian influence on Hadrianoupolis which is open to cultural exchange as to its geographical location. The door theme specially emphasized on the funerary steles is seen as the gate of afterworld, and because of that they were likened to house doors we use in real life. The door theme considered as the gate to the afterworld was a frequent theme not only used in funerary steles but also in rock monuments, ostotheks and sarcophagus. This tradition continued in Roman Empire and ended with Byzantium. From this perspective, at the least, the funerary stele is important for an insight into the Roman period of Hadrianoupolis.

Key Words: Hadrianoupolis, Funerary Stele, Paphlagonia, Phryg

A. Lokalizasyon ve Tarihçe:

“Paphlagonia Hadrianoupolis”i olarak adlandırılan antik kent bugün Karabük ili, Eskipazar ilçe merkezinin 3 km batısında “Viranşehir” olarak adlandırılan mevki ve çevresindeki arazi üzerinde dağınık bir şekilde konumlanan Budaklar, Büyükyaylalar, Çaylı ve Beytarla köylerini kapsamaktadır (**Figür 1**). Antik kente ait kalıntılar günümüzde Budaklar Köyü ve Hacı Ahmetler Mahallesi’nde yoğunlaşmaktadır.

Hadrianoupolis antik kentinde 2003 yılından günümüze kadar yapılan yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları, Hadrianoupolis’in, Geç Hellenistik, Roma ve Erken Bizans dönemlerinde yerleşim gördüğünü ve kentin diğer Paphlagonia yerleşimlerinde olduğu gibi bir merkez bölgeye ve bu bölge çevresinde genişleyen bir yayılım alanına sahip olduğunu göstermiştir (Mitchell 2004: 53; Lafli 2008: 399). Antik kaynaklar, kentten çok fazla bahsetmemiş olmakla beraber, Hadrianoupolis territorysı içerisinde yer alan Kimistene ile ilgili Strabon bazı bilgiler vermektedir¹. Hadrianoupolis kenti hakkında sahip olunan en erken bilgi “Kaisareis Proseilemmentiai” adı altında Galatia eyaletine bağlandıdır (Matthews-Metcalf-Cottica 2009: 44). Galatia bölgesi ile

¹ Strabon; “Olgassys’un dağlık ülkesinin eteklerinde kurulmuş olan muhkem *Kimiata Kalesi*’nin de içinde bulunduğu *Kimiatene* de buradadır” diyerek; Kimiatene isimli bir kentin Ilgaz Dağı eteklerinde ki varlığından bahsetmektedir. Fakat Strabon lokalizasyon yanlışlığı yapmış olması muhtemeldir; ya da her iki bölgede de aynı isimde kent bulunmaktadır. Bkz. Strabon, XII, III, 41.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

ilgili bir yazıtta, MS 136 yılında Galatia konsülü olarak atanan Julius Scapula'nın Hadrianoupolis'i kendi topraklarına dahil ettiğinden bahsedilmektedir (Fowler 1902: 351). Kentin adının MS 2. yüzyıldan itibaren "Caesaria Hadrianoupolis" olarak değiştirilmiş olması; kentin ikinci defa, Roma İmparatoru Hadrianus tarafından inşa ettirildiğine işaret etmektedir (Fowler 1902: 351). Hadrianoupolis MS 4.yüzyılın başlarına kadar Honorias eyaletine bağlı olarak varlığını devam ettirmiştir (Matthews-Metcalf-Cottica 2009: 182). Bugünkü kalıntılara bakıldığında antik kentin özellikle Geç Roma ve Bizans dönemlerinde oldukça önemli bir konuma geldiği söylenebilir (Keleş-Çelikbaş-Yılmaz, 2011: 39). Özellikle Aziz Stylianos Alypius vasıtasıyla dinsel hac yeri olarak da ilgi gören kent, kız ve erkek manastırları ile tanınmış (Parry 2010: 429; Benson 2003: 770), ayrıca Iustinianus döneminde bishopluk merkezi olmuştur (Brown 1992: 152). MS 727' lere Hadrianoupolis'in sınır komşusu olan Gangra kentinin Arap akınlarına maruz kalması (Herrin 1989: 322), kenti olumsuz etkilemiş ve kentin giderek terkedilmesine zemin hazırlamıştır (Belke 1996: 71). Kentte yapılan kazı çalışmaları ile yüzey araştırmalarında MS 8.yüzyıldan sonrasına ait fazla veri elde edilememiştir. Kent, daha sonra sırasıyla Oğuzlar, Anadolu Selçuklu Devleti, Candaroğlu Beyliği ve son olarak Osmanlı Devleti'nin himayesine girmiştir (Özdemir 2006: 98-99).

B. Bilimsel Çalışmalar:

Hadrianoupolis antik kenti ile ilgili bilimsel çalışmalar henüz yeterli düzeyde olmamakla beraber, R. Matthews 1997-2001 yılları arasında kent ve çevresinde yüzey araştırması yapmıştır (Bilde ve Diğ.,2007-2008: 155). Kentteki ilk arkeolojik arazi çalışması 2003 yılında Karadeniz Ereğli Müzesi'nin Erken Bizans B Kilisesi'nde yaptığı kurtarma kazısıdır (Bilde ve Diğ.,2007-2008: 155). 2005-2008 yılları arasında bölgedeki arkeolojik araştırmalar, Dokuz Eylül Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Ergün Laflı başkanlığındaki bir ekip tarafından yürütülmüştür ((Laflı 2007: 44-49; Laflı 2008: 399-410; Laflı 2009: 39-62). Laflı'nın 2008 yılında kazı başkanlığından ayrılmasından sonra kentte 2008-2010 yılları arasında çalışma gerçekleştirilmemiş, yaklaşık iki yıllık aranın ardından kentteki çalışmalara 2010 yılında tekrar başlanmıştır (Keleş-Çelikbaş, 2011: 46). 2010-2012 yılları arasında çalışmalar daha önceki yıllarda kazısı tamamlanmış olan yapıların restorasyon-konservasyon ve sağlıklılaştırılmasına yönelik olmuştur. Bu doğrultuda ilk geniş kapsamlı restorasyon-konservasyon çalışması Kilise B yapısında gerçekleştirilmiştir (Kılavuz-Çelikbaş 2012: 83-83).

C- Kapı Temalı Mezar Steli:

İncelenecek mezar steli Eskipazar Belediyesi'nin ilçe merkezinde yaptıkları kanalizasyon çalışmaları esnasında Eskipazar Kapalı Spor Salonu'nun 10 m kuzeyindeki düzlük alanda görülmüştür (**Figür 2-3**). 1.06 m genişliğe 0.83 m yüksekliğe 0.32 m kalınlığa sahip olan mezar stelinin *in-situ* olmadığı anlaşıldıktan sonra yerinden alınıp Kilise B yapısının yanına getirilerek koruma altına alınmıştır.

Stel ile ilgili ilk izlenimler bazı bölümlerinin, özellikle portrenin yer aldığı panonun hemen altındaki kısmın kırık ve büyük ölçüde tahrip olduğu yönündedir. Stel, ön yüzünde dört adet 23x26 cm ölçülerinde ve içe doğru 2,5 cm silmeye sahip olan panolara sahiptir Panoların içlerine 1,5 cm yüksekliğe sahip figüratif kabartmaların işlendiği, dikdörtgen bir yapı gösteren, kapı formu olduğu dikkati çekmektedir. Kenarları ve ön yüzü düzgün işçiliğe sahip mezar stelinin arka yüzü işlenmemiştir. Stelin ön yüzünde yer alan panellerin içlerinde sırasıyla kapı tokmağı, anahtar aynası, portre ve *amphora* figürleri yer almaktadır. Stelin, birbirine simetrik şekilde kare plan formunda, iki silmeden oluşan panolar ile, Anadolu'nun birçok yerinde görülen mezar steli tipini yansıttığı söylenebilir (Waelkens 1986: Tafel 1-807; Roosevelt 2006: 66-91; Korkut 2006: Tafel 12,13,20,21; Devreker-Thoen-Vermeulen 2003: 120-122, Fig. 41-47).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

Makalenin konusu oluşturan mezar stelinin incelemesinden önce kapı temasının kökenine bakmak faydalı olacaktır. Kapı temalı mezar stellerinin köken olarak Friglerle ilişkilendirildiği görülmektedir (Karagöz 1984: 10). Kapı temalı mezar stellerinin ilk olarak Frigya bölgesinde ortaya çıktığı kabul edilmektedir (Mitchell-McNicoll 1978-1979, 79). Bu tip mezar stelleri ile ilgili olarak Waelkens (Waelkens 1986: 14), Friglerin “ev” ya da “tapınak” biçimli mezarlardan etkilenecek tüm Anadolu’ya yayıldığını belirtmektedir.

Frigya, Anadolu’da “ev-mezar” temasının MÖ 9-6. yy.lar arası en yoğun işlendiği bölgedir (Ramsey 1888: 351). Bunun en önemli nedeni; Friglerin mezarlarını ölümlerini yaşadıkları evleri olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Frigler, tümülüs² adı verilen ev-mezar olarak düşünülen yeni bir ölü gömme geleneğini Anadolu’ya kazandırmışlardır (Erdoğan 2007: 10). Frigler, ahşap “ev-mezar” yapısını kaya anıtlarının cephesinde taklit etmişler ve kaya anıtlarının cephelerini genel olarak görkemli, üçgen alınlıklı, merkezde bir kapı ve kapının etrafını süslemeli olarak inşa etmişlerdir (Haspels 1971: 101; Keleş 2008, : 80). Kaya anıtlarında özellikle vurgulanan kapı teması ölüm sonrası hayata geçiş noktası olarak görülmüş ve bu nedenle gerçek hayatta kullanılan ev kapılarına benzetilmeye çalışılmıştır (Karagöz 1984: 10). Bu gelenek Roma imparatorluk döneminde de devam etmiş ve Bizans ile birlikte son bulmuştur (Waelkens 1986: 15). Mezar stellerinde kapı temasını, Friglerde olduğu gibi ölüm sonrası hayata geçiş noktası olarak görme inancının, Side, Anamur, Bodrum Müzelerinde bulunan lahitler ve ostohekler üzerinde işlenmiş kapı betimlerinden Roma döneminde de devam ettiği anlaşılır (Korkut, 2006: Tafel 20,1-6). Kapı temalı mezar stelleri genellikle bitkisel motiflerle süslü, üçgen alınlıklı olarak betimlenmişlerdir. Hadrianoupolis’te ele geçen mezar stelinin tipolojik açıdan benzerlerine Kimistene (Lafli-Christof 2012: Abb.:37C-37D), Pessinus (Devreker-Thoen-Vermeulen, 2003: 122, Fig. 46-47), Cotiaieion (Buckler vd. 1925: 179, Pla.: XXIII, Fig.:161-162; Pfuhl-Möbius 1977: 505, 2102, Taf.303), Güneköy (Pfuhl-Möbius 1977: 530, 2206, Taf.315), Altıntaş (Pfuhl-Möbius 1977: 531, 2209, Taf.313), Eumeneia (Pfuhl-Möbius 1977: 531, 2209, Taf.31), Akmonia (Pfuhl-Möbius 1977: 553, 2296, Taf.324), Dorylaeion (Karagöz 1984: 15, Res.,27), Prymnessus (Karagöz 1984: 15, Res.,28), Akçaavlu (Roosevelt 2006: 69, Fig.2), Sardis (Roosevelt 2006: 69, Fig.2), Selendi (Roosevelt 2006: 72, Fig.11), Akhisar (Roosevelt 2006: 76, Fig. 17), Amorium (Harrison 1990: 163, Res.1) gibi kentlerde ve günümüzde Güre sınırları içerisinde yer alan İkiztepe Tümülüsü’nde (Roosevelt 2006: 74, Fig. 13); Paphlagonia sınırları içerisinde yer alan, Pompeiopolis (Waelkens 1986: 305-306, 801, Taf.99), Pimolisa (Waelkens 1986: 305-306, 801, Taf.99), Docea (Waelkens 1986: 306, 801, Taf.99) kentlerinde de rastlanılmaktadır.

Bizans dönemine kadar yaygın olarak kullanım görmüş olan kapı temalı mezar stellerinde pano içerinde farklı betimler işlenmiştir. Hadrianoupolis’te bulunan stelin panoları içerisinde yer alan kapı tokmağı, anahtar aynası, yüz sureti ve *amphora* farklı bir anlam niteliği taşımakta olup; mezar sahibi hakkında bilgi vermektedir.

Panoların içerisindeki figürler ikonografik olarak tek tek incelenecek olursa; Pano 1 içerisinde işlenmiş olan çember formlu betimle başlamak gerekir (**Figür 4**). Çember şeklinde verilmiş olan figür kapı tokmağını ifade etmekte olup; mezar steline kapı anlamı yükleyen önemli bir betimdir. Hemen hemen tüm kapı temalı mezar stellerinin değişmez figürlerinden bir tanesi olan kapı tokmağı, daha önce de ifade ettiğimiz gibi gerçek hayatla ölüm sonrası hayat arasında bağ kuran bir sembol olarak bu tip mezar stellerinde kullanılmıştır (Waelkans 1986: 11).

² Eski Yunanca’da “Tumbos” kelimesi; höyük, mezar üzerine örtülen toprak yığını gibi çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Latince’deki “tumulus” kelimesi ise, Yunanca’dakine benzer bir şekilde yığma tepe, mezar tepesi, tepelik gibi anlamlara sahiptir. Romalıların mezar amaçlı yapılmış yığma tepeler için kullandıkları “tumulus” kelimesi, arkeoloji literatürüne de Latince’deki anlamıyla girmiştir. Bkz. Yıldırım 2011, s.1.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

Pano 2 içerisinde ise, stele yine kapı anlamı yükleyen diğer bir öge, dört köşesinde yuvarlak çıkıntısı ve ortada stilize bir sarmaşık yaprağı şeklinde bir boşluğa sahip olan anahtar aynası, bulunmaktadır (**Figür 5**). Arykanda kazılarında ortaya çıkmış olan dokuz adet anahtar aynası, Pano 2 içerisinde işlenmiş olan Hadrianoupolis mezar stelindeki figürün de anahtar aynası olduğunu kanıtlar niteliktedir (Alptekin Oransay 2006, 140-141). Bu dokuz anahtar aynası içerisinde özellikle K15 olarak kataloglandırılmış örnek, Hadrianoupolis mezar stelinde betimlenmiş, köşelerinde yuvarlak çıkıntıları bulunan anahtar aynası ile büyük benzerlik göstermektedir (Alptekin Oransay 2006: Kat.No. K15). Alptekin Oransay, anahtar deliğinin “L” formunda olduğunu belirtip, anahtar aynalarının buluntu depozitlerine göre M.S.1-3. yüzyıllar arası olması gerektiğini belirtmiştir (Alptekin Oransay 2006: 141). Gerçek hayatta evlerin kapılarında bulunan kapı tokmağının ve anahtar aynasının mezar steli üzerinde işlenmiş olması, stelin vermek istediği temayla bire bir örtüşmektedir.

Anahtar aynasının mezar steline vermek istediği bir başka anlam ise tanrıça Hekate ile ilişkili olabilir. Hekate, ay ve gece ile ilişkilendirilmiş tanrıçadır. Titan soyundan gelen Perses ve Asteria'nın kızı olan Hekate (Thomas 2009: 1151), ay ve gecenin dışında yeraltı dünyası ile ilişkilendirilmiştir. Zira kilit yuvası ya da aksamı ile anahtar Hekate'nin sembollerindedir. Ayrıca tanrıça yeraltının yani Hades'in kapısını korur, açmak ve kapamak onun elindedir. Böylece kapı temalı mezar stellerinde tanrıça Hekate figürü işlenmemiş olsa da, anahtar ve kilit tanrıçanın simgesi olarak ölenlerin, yeraltı dünyasındaki yeni evlerinin kapısını simgelemektedir (Karagöz 2002: 306). Frig bölgesinin eski kentlerinden olan Dorylaion'da bulunmuş bir kapı temalı mezar stelinde anahtar desenini görmek mümkündür (Karagöz 2002: 317, Res.3).

Pano 3 içerisinde aşınmadan dolayı ayrıntılarını göremediğimiz bir portre bulunmaktadır (**Figür 6**). Waelkens, panolar içerisinde bazen portrelerin resmedilmiş olduğunu, portrelerin mezar sahibinin cinsiyetini belirtmeye yönelik olduğunu ifade etmektedir (Waelkens, 2006: 12). Pano 3 içerisinde işlenmiş olan portrede, yüzeydeki aşınmadan dolayı ayrıntıları seçemememize rağmen, saçın kısa verilmiş olması, portrenin bir erkeğe ait olması gerektiği fikrini güçlendirmektedir. Pano 3 içerisinde mezar sahibini resmetmeye yönelik yapılan portre betiminin benzerleri, Hadrianoupolis antik kentinde ve çevresinde yapılan yüzey araştırmalarında ortaya çıkarılmış steller üzerinde de görülmektedir (Matthews-Metcalf-Cottica, 2009: Fig.6.67, 6.90 ; Lafli-Cristof, 2012: 21, Abb.: 37A-B- 25,Abb.: 45- 73, Abb.: 36G). Waelkens, Dokimeion, Aizonai ve Altıntaş heykeltıraşlık atölyelerinde portre betiminin yer aldığı kapı temalı mezar stellerinin sıkça üretildiğinden bahsetmektedir (Waelkens 1986, 12). Hadrianoupolis ve çevresinde sıkça ele geçen portreli mezar stellerinin yoğunluğu, bu tip mezar stellerinin adı geçen merkezlerde üretilmiş olabileceğini akla getirmektedir. Buna göre Aizonai ve Altıntaş günümüzde Kütahya, Dokimeion antik kenti ise Afyonkarahisar sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu kentler, Hadrianoupolis'e yaklaşık olarak aynı mesafede yer almaktadır. Ancak bu kentlerin içinde Dokimeion özellikle Roma döneminde mermeriyle ve heykeltıraşlık okuluyla ün salmış (Drew-Bear 1993: 111) ve Roma'da, Dokimeion mermeri *synnadic* ismiyle anılmıştır (Cohen 1995: 296). Bu örnek özellikle MS 1-2. yüzyıllar arasında heykeltıraşlık ürünleriyle ünlenmiş Dokimeion kenti (Cohen 1995: 297) ürünlerinin Hadrianoupolis kentine de ulaştığını akla getirmekle birlikte, elimizdeki verilerle bu ticaret ağının kesinliğinden bahsetmek yanlış olacaktır. Çünkü stel *in-situ* değildir ve buraya nasıl ve nereden geldiği de şu an için bilinmemektedir. Belki kıyı kentleri olan Amasra ya da daha yakın olan Bolu veya Mengen civarından da getirilmiş olabilir. Bu konuda, Hadrianoupolis ve çevresinde ilerleyen yıllarda yapılacak çalışmalar sonucunda daha net bilgilere ulaşmak mümkün olacaktır.

Son olarak Pano 4 içerisinde bir *amphora* yer almaktadır (**Figür 7**). *Amphora* net olarak belli olmakla beraber sol kulp biraz aşınmıştır. Diğer kulptan anlaşıldığına göre boyundan kulplu bir *amphora* olduğu söylenebilir. Omuzdan genişleyip, kaideye doğru daralan forma sahip olan *amphoranın* “ticaret *amphorası*” olması muhtemeldir. Peacock-Williams bu tip *amphoraların* MS

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

2.yüzyılda yaygın bir şekilde şarap ya da balık taşımacılığında kullandığını ifade etmektedir (Peacock-Williams 1991: 150). Waelkens'in MS 3.yüzyıldan itibaren mezar stellerinin üzerinde kap formlarının azaldığını ifade etmesi (Waelkens 1986: 16), Peacock-Williams'in bu görüşlerini desteklemektedir.

Hadrianoupolis'in sosyal yaşamı ile ilgili bir nokta geçim kaynakları hakkındadır. *Amphoraların* genelde zeytinyağı ve şarap taşımak için kullanıldıkları bilinse de, yapılan araştırmalar sonucunda bu ürünler dışında bal, incir, balık, balık sosu ve tahıl da taşımak için kullanıldığı ortaya çıkarılmıştır (Baylan 2008: 7). Bu durumla bağlantılı olarak mezar stelindeki Pano 4 içerisinde yer alan *amphora* betimi mezar sahibinin gerçek hayatta bağcılık ya da balıkçılıkla uğraştığı anlamına gelebilir (Peacock-Williams 1991: 150; Cankardeş Şenol 2009: 17-18;). Ancak, Hadrianoupolis'in balık ticareti yapabilecek kadar çok su kaynağına sahip olmaması ve deniz kıyısına yakın olan kentlerden balık ihtiyacını giderebileceği ihtimalinin yüksek olması sebebiyle, mezar sahibi kişinin balıkçılıkla uğraşıyor olması güçlü bir ihtimal olarak görülmemektedir. Lafli, 2005-2008 yılları arasında yaptığı araştırmalar ve kazılara bağlı olarak, kent ve çevresinde bağcılık faaliyetlerinin yoğun olduğundan bahsetmektedir (Lafli, 2009: 39-62). Lafli, kent merkezini de içine alacak şekilde 20 km'lik bir alanda yaptığı incelemeler sonucunda 54 adet pres taşı keşfetmiş olup, pres taşlarının çok çeşitli yerlerde ele geçmiş olmasını, Hadrianoupolis'te bağcılık faaliyetlerinin, geniş bir bölgede, ne denli faal olduğunu belirtmesi açısından önemli bir kanıt olduğunu belirtmektedir (Lafli 2009: 57). Ayrıca Kimistene'de ortaya çıkarılmış olan ve Çankırı müzesinde sergilenen kapı temalı bir mezar steli (Lafli-Christof 2012: Abb.:37D) de bu durumu desteklemektedir. Daire formlu bir alınlığa, dört panoya sahip bu mezar stelinin alınlık kısmının içerisinde bir *amphora* yer almakta ve *amphoranın* içinden asma dalları çıkmaktadır. Yine Hadrianoupolis ve çevresinde ele geçmiş steller ve yazıtlarda süsleme elemanı olarak üzüm salkımları ve asma yaprakları kullanılmıştır (Lafli-Christof 2012: 66, Abb.:33E-33F). Bu yazıtlardan bir tanesi üzerinde bağcılıkta kullanılan bıçak resmedilmiştir (Lafli 2009,: 53, Res.:15). Waelkens bu durumla ilgili olarak, mezar stelleri üzerindeki bitkisel bezeklerin, bir kentin ve çevresinin *florasıyla* ilgili olduğunu belirtmiştir (Waelkens 1986: 11). Bu bağlamda mezar steli, Hadrianoupolis'in geçim kaynaklarından bir tanesinin ve belki de en önemlisinin şarap üretimi olduğu yönündeki görüşe katkı yapması anlamında dikkate değerdir. Diğer bir husus; stel üzerinde yer alan *amphoranın* formuna benzer formda *amphoraların* Atina (Atila 1991: 37-38, Kat.No:37, Lev.:XXVI-b), Baetica (Peacock-Williams 1991: Class 31, Fig.75), Velaux (Peacock-Williams 1991: Class 31, Fig.75), Sinai (Defernez 2002: 236, Fig.1c-1d), Hispellum (Panella 2001: 252, Fig. 2-12), Marsiglia (Panella 2001: 257, Fig. 7-51), Empoli (Panella 2001: 254, Fig. 4-29), Atina Agorası (Robinson 1959: 85, Pla.:18-M12; 92, Pla.:22-M90), Sinope (Kassap-Tezgör 2001: 240, Çiz.2-F; Inaishvili-Khalvashi 2010: 500, Fig.7-3a), Trakia Hadrianopolisi (Akbuluz 2008: 64, Kat.No.:591, Şek.:591) kentlerinde ve Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde (Alpözen ve diğ. 1995: 106, Env.No:2834) görülmüş olmasıdır. Bu merkezler içerisinde Karadeniz bölgesinde yer alan Sinope (=Sinop) antik dönemin en önemli *amphora* üreticilerinden bir tanesi olması yönüyle dikkat çekicidir (Keleş 2003: 234; Doonan 2010: 181; Magomedov-Didenko 2010: 479-480). Yapılan araştırmalar sonucunda Karadeniz ve Ege bölgesindeki birçok merkezde Sinope *amphorası* ortaya çıkarılmış (Vnukov 2010: 361-362) ve bu bulgular, Sinope antik kentinin MÖ 5.yüzyıldan MS 6-7.yüzyıla kadar *amphora* üretimi yaptığını ortaya koymuştur (Tatlıcan,Kassab-Tezgör, Özdaş 1999: 336; Kassab-Tezgör,Özsalar 2010: 199). Hadrianoupolis mezar stelinde yer alan *amphora* formunun, Sinope *amphora* formu ile benzerlik gösteriyor olması göz önünde bulundurulursa; Hadrianoupolis'te üretilen şarapların Sinope *amphoraları* ile taşındığı ve mezar sahibinin de bu işle ilgili bir vatandaş olduğu düşünülebilir. Özellikle Roma döneminde Sinope *amphoralarının*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

ticaretinin artması (Vnukov 2010: 361) ve Hadrianoupolis'in Roma döneminde parlayan bir kent olması, bu iki kent arasında bu yönde bir ilişkinin varlığını güçlendiren etkenlerdir³.

Tüm bu veriler ışığında mezar stelinin kökeninin Frigler'e dayanmış olması ve Hadrianoupolis'te bu tip Frig etkili dinsel öğelerin görülmesi garip karşılanmamalıdır. Bölgesel olarak incelendiğinde Frig coğrafyasına olan yakınlığı ve önemli yol güzergâhlarının üzerinde yer almasından dolayı Hadrianoupolis'te böyle bir etkinin varlığı çok doğal bir durumdur. Hadrianoupolis antik kentinde Frig etkisini gösteren bir başka ve önemli öge ise, kentin *nekropol* alanının doğusundan geçen derenin hemen yanında, bir kaya üzerine oyulmuş dinsel amaçlı bir niştir. Nişin hemen altında ve üstünde basamaklar mevcut olup; uzun kenarların iç yüzeyinde yer alan rölük olukları, nişin dinsel amaçlı kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca nişin hemen önünün düzleştirilmiş bir alan olması dini törenlerin bu alanda yapıldığına işaret etmektedir. Laflı, çoktan unutulmuş olan bu Frig geleneğinin tipolojik açıdan MS 2-3.yüzyıl olması gerektiğini belirtmiştir (Laflı 2007: 45). Kimistene'de ortaya çıkarılmış olan iki adet kapı temalı mezar stellerinin yarım daire formlu bir alınlığa sahip olması ve dinsel amaçlı niş ile formlar açısından büyük benzerlik göstermesi tesadüf olmasa gerekir. Bu tip dinsel kaya anıtlarının Frigler'de ortaya çıkıp tüm Anadolu'ya yayıldığı bilinmektedir (Işık 1989: 15). Hadrianoupolis'in tarihinin MÖ.1. yüzyıla kadar gidiyor olması Friglerden doğrudan etkilenmediğini, fakat Friglerin Anadolu'da bıraktıkları kültürlerini devam ettirdiği düşünülebilir. Ayrıca Frig etkili, kapı temalı mezar stellerinin sadece Hadrianoupolis'te değil, Kimistene'de de -iki adet (Laflı-Christof 2012: Abb.:37C-37D)- görülmesi bölgenin nasıl yoğun bir Frig etkisi altında olduğunu kanıtlar niteliktedir. İlerleyen yıllarda yapılacak olan yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları sonucunda Hadrianoupolis antik kentindeki Frig etkisi hakkında daha net bilgilere ulaşılabileceği şüphesizdir.

Mezar stelinin tarihi konusunda ise; Alptekin-Oransay Pano 2 içerisinde yer alan anahtar levhasının MS 1-3 yüzyıllar arasında kullanılmış olduğunu belirtmiştir. Pano 4 içerisinde yer alan *amphoranın* form açısından benzerleri, Peacock-Williams tarafından MS 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Peacock-Williams 1991: 150) ve bu durumu Waelkens, MS.3. yüzyıldan itibaren üzerine kap betimi işlenmiş kapı temalı mezar stellerinin giderek azaldığını belirterek desteklemiştir (Waelkens 1986: 16). Dorylaeion Antik kentinde ele geçen ve MS 3.yüzyıla tarihlendirilmiş bir mezar steli üzerinde, Hadrianoupolis mezar stelinde olduğu gibi *amphora* betimi işlenmiştir (Waelkens 1986: 136-137, Taf.51, Fig.341). Stellerin üzerinde işlenen betimlerin farklı olmasına rağmen, Hadrianoupolis örneğinde olduğu bitkisel bezeme elemanlarının kapı formunun etrafında yer almadığı, kapı formunun ve pano çerçevelerinin iki silmeden oluştuğu ve panoların kare form gösterdiği örneklere Anadolu'da rastlamak mümkündür. Pessinus'dan MS 2-3. yüzyıla tarihlenen üç örnek (Waelkens 1986: 289-290, Taf.94, Fig.:741,742,747), Prymnessos'dan MS 2. yüzyılın sonuna tarihlendirilen bir örnek (Waelkens 1986: 198, Taf.:76, Fig.:491), Apollonia'dan MS 2. yüzyılın sonu 3. yüzyılın başına tarihlendirilen bir örnek (Waelkens 1986: 270, Taf.:89, Fig.:697) ve Philomelian'dan MS 3. yüzyıla tarihlendirilen iki örnek (Waelkens 1986: 265, Taf.87-88, Fig.:686-687), Hadrianoupolis mezar stelinin ait olduğu dönem hakkında bize ışık tutmaktadır. Tüm bu veriler ışığı altında Hadrianoupolis antik kentinde ele geçen stelin MS 2-3. yüzyıla ait olması gerekmektedir.

Sonuç olarak kapı temalı mezar stelinin kente ait olup olmadığıyla ilgili net bilgilere sahip değiliz. Fakat kapı temalı mezar stelinin, Hadrianoupolis sınırları içerisinde ortaya çıkmış olması kentin çevre bölgelerle bir etkileşim içerisinde olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

³ Sinope şehri MÖ 5.yüzyıldan itibaren amphora imal ve ihracatına başlamıştır ve gelişmesine paralel olarak bu konudaki üstünlüğünü de artırmıştır. Kentin baskılı amphoraları daha çok Batı ve Kuzey Karadeniz bölgesinde bulunur ve bunların sayıları da 20.000'i aşar. Bkz. Koçak 1993, s.96; Ayrıca Bulgaristan,Romanya, Ukrayna, Rusya ve Gürcüstan'da bulunan Sinope imzalı amphoralar bu bölgede yaşanan yoğun ticari faaliyetin tanıkları olmalarının yanında, amphora üretiminin Sinope'nin ticaretinde önemli bir yer tuttuğunun da belgeleridir. Bkz.Keleş 2003, s.234-235.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

Kapı temalı mezar steli Anadolu'da yaygın olarak kullanılan ve köklerini erken dönemlerden alan bir geleneği yansıtan örnekler zincirinin halkalarından biridir. Hadrianoupolis, bulunduğu konum itibarıyla, kültür etkileşimine uygun olması nedeniyle erken geleneklerin uzun yıllar boyunca varlığını koruması şaşırtıcı olmasa gerektir. Mezar stelinin üzerinde yer alan betimlerin hepsi sonraki hayata dair bir anlamı ifade ederken, *amphora* ve insan portresi sadece ölüm sonrası hayatı değil, kentin ve daha özeldir mezar sahibinin hakkında da önemli bilgileri vermektedir. Hadrianoupolis antik kentinde önümüzdeki yıllarda gerçekleştirilecek çalışmaların kent ve bölge arkeolojisi ile ilgili daha ilginç sonuçları ortaya koyacağı şüphesizdir.

KAYNAKÇA

- AKBUZ, L.A. (2008), *Hadrianopolis Roma Dönemi Seramiği*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Arkeoloji Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- ALPÖZEN, O.-Özdaş, A.H.-Berkaya, B. (1995), *Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Ticari Amphoraları: Eski Çağda Akdeniz Deniz Ticareti*, Ankara.
- ALPTEKİN-ORANSAY, B.S. (2006), *Arykandra Antik Kentinde 1971-2002 Kazı Sezonlarında Ele Geçen Madeni Buluntular ve Madencilik Faaliyetleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- ATİLA, S. (1991), *Batı Anadolu Ticari Amphoraları*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- BAYLAN, S. (2008), *2006-2007 Tralleis Kazılarında Ele Geçen Amphoralar*, (Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın.
- BELKE, K. (1996), *Paphlagonian und Honorias, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Denkschriften, 249.Band, Tabula Imperii Byzantini 9, Wien.*
- BENSON, M. (2003), *Our Sunday Visitor's Encyclopedia of Saints*, Huntington.
- BİLDE, P.G. ve Diğ. (2007-2008), "Archaeology in the Black Sea Region in Classical Antiquity 1993-2007", *Archaeological Reports*, No:54, ss.115-173.
- BROWN, P.R.L. (1992), *Power and Persuasion in Late Antiquity: Towards a Christian Empire*, London, 1992.
- BUCKLER, W.H.-Calder, W.M.- Cox, C.W.M, (1925), "Asia Minor, 1924: Monuments From Cotiaem", *The Journal of Roman Studies*, Vol.15, ss.141-175.
- CANKARDEŞ Şenol, G. (2009), "Amphoralarda Taşınan Ticari Ürünler ve Pazarlama Teknikleri", *Taşucu Arslan Eyice Amphora Müzesi*, Silifke, ss.10-18.
- COHEN, G.M. (1995), *The Hellenistic Settlements in Europe, The Islands and Asia Minor*, Oxford.
- DEFERNEZ, C. (2002), "Le Poids de l'orientalisation et de l'hellenisation au travers des échanges et des productions ceramiques dans l'angle nord-est du Delta égyptien", *Ceramiques hellenistiques et romaines: Productions et diffusion en Méditerranée orientale (Chypre, Egypte et cote syro-palestinienne)*, Lyon, ss. 235-247.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

- DEVREKER, J.-THOEN, H.-VERMEULEN, F. (2003), *Excavation in Pessinus: The so-called Acropolis: From Hellenistic and Roman Cemetery to Byzantine Castle*, Ghent.
- DOONAN, O. (2010), "Sinop Landscapes:Towards an Archaeology of Community in the Hinterland of a Black Sea Port", *Ancient Civilization From Schytia to Siberia*, Vol.16, ss.175-187.
- DREW-BEAR, T. (1993), "Dokimeion'dan Yeni Yazıtlar", *XI.Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, ss.111-123.
- ERDOĞAN, S. (2007), *Gordion Tümülüsleri Işığında Frigler'de Oda Mezarlara Ölü Gömme Gelenekleri*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- FOWLER, H.N. (1902), "Archaeological News", *American Journal of Archaeology*, Vol.6, No:3, ss.343-385.
- HARRİSON, R.M. (1990), "Emirdağ (Afyon)'da Amorium Birinci Kazı Raporu", *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt:II, ss.247-259.
- HASPELS, E. (1971), *The Highlands of Phrygia: Sites and Monuments I-II*, Princeton.
- HERRİN, J. (1989), *The Formation of Christendom*, Princeton.Inaishvili, N.-Khalvashi, M. (2010), "Sinopean Imports on the Black Sea Littoral of South-West Gergia", *Ancient Civilization From Schytia to Siberia*, Vol.16, ss.487-559.
- IŞIK, F. (1989), "Batı Uygarlığının Kökeni, Erken Demirçağ Doğu-Batı Kültür Sanat İlişkilerinde Anadolu", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: XXVIII, Ankara, ss.1-41.
- KARAGÖZ, Ş. (1984), *Anadolu'dan Mezar Stelleri: Arkaik-Greko Pers-Hellenistik-Roma-Bizans Çağları*, İstanbul.
- KARAGÖZ, Ş. (2002), "Küçük Asya'ya Özgü Bir Tanrıça: Hekate", *Anadolu Araştırmaları XVI*, ss.303-320.
- KASSAP-TEZGÖR, D. ve Dereli, F. (2001), "Sinop-Demirci Amphora Atölyeleri 2000 Kazısı", *23.Kazı Sonuçları Toplantısı*,Cilt:2, Ankara, ss.235-243.
- KASSAB-TEZGÖR, D.- Özsalar, A. (2010), "The Reconstruction of a Roman Kiln in the Archaeological Museum of Sinop", *Ancient Civilization From Schytia to Siberia*, Vol.16, ss.543-546.
- KELEŞ, V. (2003), *Sinop Gümüş Sikkeleri*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- KELEŞ, V. (2008), "Ordu İli Dikenlice Köyü Kaya Mezarları", *Arkeoloji ve Sanat*, Sayı:129, ss.77-93.
- KELEŞ, V.-ÇELİKBAŞ, E. (2011), "Hadrianoupolis 2010 Çalışmaları", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 32, ss.46-47.
- KELEŞ, V.-ÇELİKBAŞ, E.-Yılmaz, A. (2011), "Hadrianoupolis 2010 Yılı Çalışmaları (İlk Sezon)", *33.Kazı Sonuçları Toplantısı*,Cilt:1, ss.39-53, Ankara.Kılavuz, B.-Çelikbaş, E. (2012), *Eşsiz Mozaikler Kenti*
- HADRİANOUPOLİS, *Aktüel Arkeoloji*, Sayı:26, 2012, ss.82-83.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

- KOÇAK, Ö. (1993), *Eskiçağ Tarihinde Sinope: Başlangıçtan MS 395 Yılına Kadar*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- KORKUT, T. (2006), *Girlanden-Ostotheken Aus Kalkstein in Pamphylien und Kilikien*, Mainz.
- LAFLLI, E. (2007), “A Roman Rock-Cult Niche at Paphlagonian HADRIANOUPOLIS”, *24.Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, ss.44-49.
- LAFLLI, E. (2008), “Hadrianopolis-Eskipazar Paphlagonia Hadrianoupolis’i Arkeolojik Kazıları”, *30.Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt:3, Ankara, 2008, ss.399-410.
- LAFLLI, E. (2009), “Paphlagonia Hadrianoupolis’i Arkeolojik Kazıları ve Onarım Çalışmaları 2008 Yılı Çalışma Raporu”, *Arkeolojive Sanat*, No:131, ss.39-62.
- LAFLLI, E.-Christof, E. (2012), *Hadrianoupolis I: Inschriften aus Paphlagonia*, Oxford.
- MAGOMEDOV, B.-Didenko, S. (2010), “Sinopean Amphorae and Chernyakhov Culture”, *Ancient Civilization From Schytia to Siberia*, Vol.16, ss.479-485.
- MATTHEWS, R.-Metcalf, M.-Cottica, D (2009), “Landscapes with Figures: Paphlagonia Through the Hellenistic, Roman and Byzantine Periods, 330 BC-AD 1453”, *At Empires’ Edge: Project Paphlagonia, Regional Survey in North-Central Turkey*, Ankara, ss.175-227.
- MİTCHELL, S. (2004), “In Search of the Pontic Community in Antiquity”, *Representations of Empire: Rome and the Mediterranean World*, Edi.: A.Bowman ve diğ., New York, ss.35-65.
- ÖZDEMİR, Ü. (2006), *Eskipazar: Sosyal ve Ekonomik Yönden Az Gelişmiş Bir İlçe*, Erzurum.
- PANELLA, C. (2001), “Le anfore di eta imperiale del Mediterraneo occidentale”, *Ceramiques Hellenistiques Et Romaines III*, Paris, ss.177-275.
- PARRY, K. (2010), *The Blackwell Companion to Eastern Christianity*, Oxford.
- PEACOCK, D.P.S.-Williams, D.F. (1991), *Amphorae and the Roman Economy*, New York.
- PFUHL, E.-Möbius, H. (1977), *Die Ostgriechischen Grabrelief: Textband II*, Mainz.
- RAMSEY, W.M. (1888), “A Study of Phrygian Art”, *The Journal of Hellenic Studies*, Vol.:9, ss.350-382.
- ROOSEVELT, C.H. (2006), “Symbolic Door Stelae and Graveside Monuments in Western Anatolia”, *American Journal of Archaeology*, Vol.: 110, No:1, ss.65-91.
- STRABON, *Geographika: XII-XIII-XIV*, Çev.:A.Pekman, İstanbul, 1993.
- TATLİCAN, İ.-Kassap-Tezgör, D.- Özdaş, H. (1999), “Sinop’ta Sualtı Çalışmaları”, *IX.Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara, ss.335-343.
- THOMAS, J. (2009), *The Universal Dictionary of Biography and Mythology*, Vol.II, New York.
- WAEKENS, M. (1986), *Die Kleinasiatischen Türsteine: Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheitür*, Mainz.
- YILDIRIM, B.-Gates, M.H. (2007), “Archaeology in Turkey 2004-2005”, *American Journal of Archaeology*, Vol.:111, No:2, ss.275-356.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

YILDIRIM, Ş. (2011), *Doğu Trakya'da Mezar Tepelerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, Ankara.

VNUKOV, S.Y. (2010), "Sinopean Amphorae of the Roman Period", *Ancient Civilization From Schytia to Siberia*, Vol.16, ss.361-370.

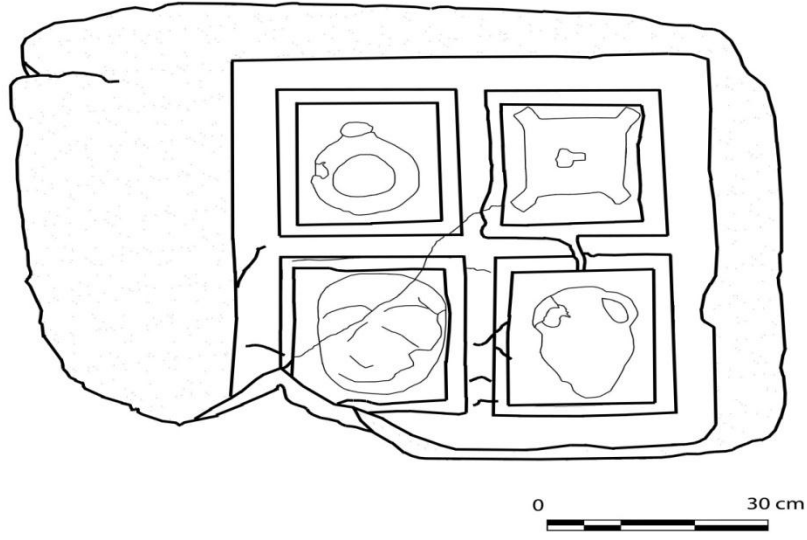

Figür 1

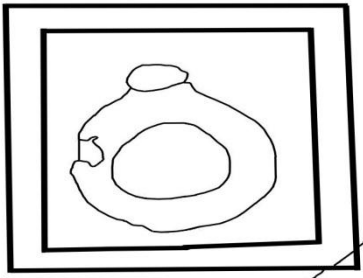
Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

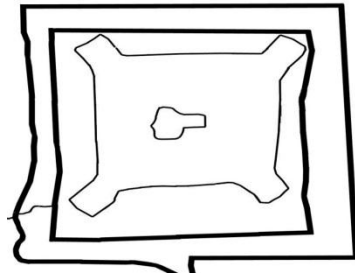

Figür 2

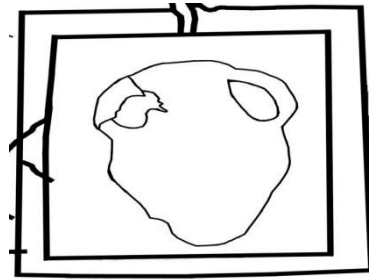
Figür 4

Figür 5

Figür 6

Figür 7

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013